

Valdemar Sejrs Død og de ved Tronskiftet vedtagne Ændringer i Landets Styrelse.

AF

JOHANNES STEENSTRUP

Indledning. — I. Begivenheder og Tilstande i Valdemar Sejrs Dødsaar. S. 2.
— II. Forhold, der forklare, at den udstedte Anordning ikke nævner Hertug
Abel. S. 6. — III. Bestemmelser om Tronfølgen. S. 11. — IV. Landslov og
Danelov. S. 15. — V. Kongeløfte og Haandfæstning. S. 25.

Den i det følgende meddelte Afhandling angaar et Emne, som har været Genstand for mange Undersøgelser af Historikere og Jurister. Jeg erkender fuldt ud, i hvor høj Grad jeg er bleven vejledet ved disse Arbejder og ved den omfattende Polemik, som de har ført til, men jeg har i mange Hovedpunkter ikke kunnet være enig med nogen af disse Forskere. Jeg henlægger det ældste af de omhandlede Aktstykker til et andet Tidspunkt, jeg fortolker flere af de i Aktstykket benyttede Udtryk paa en anden Maade end det hidtil er sket, jeg forsøger at tolke Udsagn, som man har fundet dunkle.

De nævnte Aktstykker har i den nyere Tid sædvanlig været betegnet som den Abel-Christofferske Forordning. De tre Breve indeholde dels enslydende, dels ret tilsvarende Bestemmelser om Kongens Myndighed og Landets Styrelse. Det ældste af dem er skrevet paa Latin og plejer at henføres til Kong Abels Regering. En dansk Tekst har det samme Indhold i en lidt knappere

Form, et tredje Aktstykke er paa Latin, det har ændret Artiklernes Rækkefølge og delvis udvidet eller tolket dem, og enkelte nye Bestemmelser ere komne til; det stammer fra Christoffer I's Tid — denne Konges Navn nævnes i Artikel 7 — og det viser sig i det Hele som den yngste af de tre Redaktioner¹.

I. Begivenheder og Tilstande i Valdemar Sejrs Dødsaar.

Hvad der gav Anledning til at de nævnte Lovkilder blev Genstand for nye Undersøgelser var Dr. Ludvig Holbergs i mange Henseender værdifulde og lærerige Doktordisputats »Kong Valdemars Lov« (1886). I Modsætning til den ældre Opfattelse vilde Dr. Holberg hævde, at det ældste af Aktstykkerne var en af Valdemar Sejr umiddelbart før hans Død i Tilslutning til Jydske Lov givet Anordning. Imidlertid indeholdt Holbergs Undersøgelser mange Vilkaarligheder, og som en af disse nævner jeg, at han uagtet sin Hovedpaastand om Tidspunktet for Lovstykkets Tilblivelse dog lader den anonyme »dominus rex« være Erik Plovpenning, medens den samme Betegnelse dog i andre Artikler skal rumme enhver dansk Konge. Henning Matzen har i en lang Række Afhandlinger udførlig imødegaaet Dr. Holberg, og denne vides ikke heller at have vundet Tilslutning til sin Opfattelse fra anden Side².

¹ De tre Former af Anordningen ere trykte i Geheimearchivets Aarsberetninger V. S. 9 ff og dér betegnede som I a, I b, II. Formen I a er efter denne Gengivelse trykt som Tillæg til Holberg, Kong Valdemars Lov. I a findes i Haandskrift paa det Kgl. Bibliotek, Ny kgl. Samling Nr. 1311 d 4to. (Gigas, Katalog II 152). Varianter til denne Tekst ere tagne af Hdskr. i Arnemagnæanske Samling Nr. 12 8vo. (Kaalund, Katalog II S. 329 ff). — I b, den danske Tekst, findes i Hdskr. C 41 i Biblioteket i Stockholm, trykt i Kofod Ancher, Lovhistorie II 548 f, og derefter trykt i Geh. Arch. Aarsb. — II findes alene i det nævnte Arnemagnæanske Hdskr. Nr. 12 8vo. Bl. 182—185 (Kaalund, Katalog II 331).

² Jeg giver her en samlet Redegørelse for Litteraturen om dette Emne. L. Holberg: Kong Valdemars Lov (1886), Dansk Rigslovgivning (1889). Henning Matzen fremsatte sine kritiske Indvendinger i Indledningen til

Det forekommer mig, at der er én Bestemmelse i Anordningen, som med næsten bydende Magt paatvinger os den Tanke, at Aktstykket stammer fra Aaret 1241. I Forordningens Art. 7 befales det, at »Lovbogen skal gives og bringes til Anvendelse« og at Kongen skal straffe enhver Overtrædelse af dette Bud¹. Men om en Lovkilde, der kan omtales paa denne Maade som Lovbog, kan der umuligt sigtes til andet end Jydske Lov. Man vilde vanskelig kunne kalde de bevarede Optegnelser om hvad der var gældende Ret i Sjælland eller i Skaane for en Lovbog, dertil have de en altfor spredt og uordnet Karakter. Ogsaa mangler der dem en saadan Godkendelse af Konge eller Øvrighed, at man vilde kunne henvise til dem, som om de var Aktstykker med almen Gyldighed. Jydske Lov har derimod en fast Inddeling og fremtræder som en færdig Komposition, den er tilvejebragt af Kongen og mange kyndige Mænd, den indledes med et Forord, der kundgør for »alle, der denne Bog ser«, at Kong Valdemar lod »skrive denne Bog og gav denne Lov« i Vordingborg. Derfor udtaler da ogsaa den samtidige Forfatter, der har givet os Skildringen af Biskop Gunner i Viborg, som havde været virksom ved Lovens Affattelse, at Kong Valdemar i Vordingborg gav »Lovbogen« og bød sit Folk at overholde den (*conservandum*), hvori de sidste Ord² mærkeligt stemmede med Anordningens Udtryk (*conseruetur*). Paa tilsvarende Maade fortæller Gamle Sjællandske Krønike, at Kong Valdemar lod den i

Universitetsprogrammet »Danske Kongers Haandfæstninger« 1889 II—III. Holberg forsvarede sin Opfattelse i »Dansk og fremmed Ret« (1891) 147 ff. »Konge og Danehof« (1895) 128. Matzen tog den hele Undersøgelse op til ny kritisk Behandling i Historisk Tidsskrift 6. R. VI 1 ff. (»Leges Valdemari Regis«), som gav Anledning til Holbergs Svar »Vor ældste Rigslov«, 319 ff., og Matzens Gensvar »Kong Valdemars Lov eller Kong Abels og Kong Christoffers Udkast til Lov?« 681 ff. Jfr. endvidere Matzens Udtalelser i Dansk Retshistorie, Retskilder 242 ff., Poul Johs. Jørgensen: Retshistorie 3. Udg. 80 f., A. Hude: Danehoffet (1893).

¹ Art. 7: *detur et conseruetur liber legalis, et qui contra ipsum fecerit a domino rege puniatur* (V. 10).

² *Scriptores minores* II 274: *Waldemarus rex senior librum legis Danice Worthinborgh composuit et populo terre sue conseruandum commisit.*

Vordingborg givne Lov nedskrive paa Dansk i »en Bog«, og den anfører de første Ord i »Bogens« Fortale¹.

En Lov kan ordentligvis kun gives én Gang², og naar Jydske Lov selv siger, at den er givet i Marts 1241, maa det her behandle Lovstykke nødvendigvis skrive sig fra det samme Tidspunkt.

Ved nu at betragte Begivenheder og Tilstande saaledes som de var i Danmark netop i hine Foraarsmaaneder, vil man forstaa, hvor rimeligt eller nødvendigt det var, at der kunde udgaa et nyt Paabud om, at Loven skulde efterkommes.

Paa det nævnte Møde i Marts Maaned i Vordingborg var Kongens Sønner, Landets Bisper og mange Stormænd tilstede, og Rigsforsamlinger af denne Art plejede at holdes ved Midfaste. I Aaret 1241 indtraf Midfaste-Søndag den 10. Marts. Nogle Uger derefter døde Kong Valdemar, nemlig Skærtorsdag den 28. Marts, eller mulig Aftenen forinden. Jordfæstelsen i Ringsted har vel fundet Sted i den første Uge af April, og til den har sikkert atter Landets gejstlige og verdslige Stormænd været indkaldt; de har efter Begravelsen kunnet samles med Tronfølgeren for at forhandle om Rigets Anliggender³.

For at Jydske Lov kunde blive gældende Lov for Indbyggerne under dens Omraade, maatte Loven offentliggøres ved at læses paa Tinge, først og fremmest paa Landstinget i Viborg, men vel ogsaa ved Landstingene i Odense og ved Urnehoved, desuden rundt om ved Tingene i Herrederne indenfor det jyske Retsomraade. Sammen med Fastetiden inden Paaske indtraf imidlertid Foraarets lange Retsferie, da der ikke maatte holdes Ting⁴; først naar Paaskeugen »lukkedes«, kunde der atter holdes Ting, altsaa efter Søndag den 7. April.

¹ *Scriptores minores* II 65: *legem Danicam promulgavit et eam in libro Danice fecit conscribi, qui liber ita incipit: mæth logh seal man land byggia.*

² Da Anordningen paa et senere Tidspunkt udgik i fornyet Skikkelse, udelodes Art. 7; da var Jydske Lov forlængst traadt i Virksomhed.

³ En Bekræftelse paa, at de gejstlige Stormænd i disse Uger var samlede til Møde, kan man finde deri, at der den 8. April (6 Idus Aprilis) blev i Roeskilde Domkirke af Gejstlige vedtaget en kirkelig Bestemmelse. Jfr. L. Holberg: *Konge og Danehof* 304, Schlyter: *Skånelagen* 384, 392.

⁴ Jydske Lov II 83. Jfr. *Danske Samlinger* 2. R. II 236.

Det vil heraf fremgaa, hvilke Hindringer der mødte Jydske Lov i straks at træde i Kraft, og hvor træffende Anordningen netop skildrer Lovens hvilende Tilstand; den var lovmæssig givet, og den kunde hvert Øjeblik blive gældende Lov¹.

I den Forsamling, der efter Jordfæstelsen fandt Sted, og hvor man hilste paa Kong Erik i hans ny Stilling som Enekonge, har der været udtalt de Ønsker, som Tronskiftet naturlig maatte foranledige, her har man mindedes om Kong Valdemars aller- sidste Gerning som Lovgiver, og man bekræftede at Loven ufor- andret skulde gælde paa jydsk Retsomraade og kundgøres for Folket som et herligt Arvestykke efter den afdøde Konge², selv om man i nogle Enkeltheder kunde have ønsket Ændringer og særlig vilde have enkelte Forhold iagttagne ved Administratio- nen af Bestemmelser i den (dette vil blive omtalt i den følgende Del af Undersøgelsen)³.

¹ For os nulevende maa uvilkaarlig Mindet dukke frem om, hvorledes ved Tilblivelsen af en af de vigtigste Love fra vor Tid en Tilstand af lignende Art var tilstede, om end hidfort af anden Grund. I Efteraaret 1908 var en om- fattende Lov, en hel Lovbog, bleven vedtaget af Rigsdagens to Afdelinger, underskrevet af Kongen med Parafering af en Minister. Endnu hvilede den i Ministeriet, og den var ikke offentliggjort; da indtraadte en Katastrofe, som gjorde det nødvendigt, at den fremtraadte med Parafering af en anden Minister. En Lov, der i alt væsentligt kun indeholdt Rettelser af formel Art i den tidligere Lov, blev forelagt Rigsdagen og vedtaget, og med disse Æn- dringer kunde Loven omsider offentliggøres og træde i Kraft (Lov Nr. 53 af 26. Marts 1909 om Rettens Pleje).

² Derimod har Jydske Lov aldrig været en for Riget gældende Lov, Poul Johs. Jørgensen: Retshistorie 3. Udg. 45: Loven er en særlig jydsk Lov, der aldrig har haft officiel Gyldighed udenfor det jydsk Retsomraade.

³ Her skal endnu kun anføres følgende med Hensyn til Tidspunktet for Anordningens Tilblivelse. Der kan findes Udtalelser fra ældre Tid, der fører Aktstykket tilbage til Valdemar Sejrs Tid. Den Skrifer, der henimod 1500 afskrev jydsk Retskilder (Arn. Magn. Hdskr. 12, 8vo, Kaalund II 331) har givet de to Lovstykker, Frdg. for Fyen 1228 og den her omhandlede Lov Fællestitlen: Constitutiones Waldemari. Jfr. Holberg i Hist. Tidsskrift 6. R. VI 321.

II. Forhold, der forklare, at den udstedte Anordning ikke nævner Hertug Abel.

I det omhandlede Lovstykke bliver der i den første Artikel sat en Grænse for »Herrers« Ret til at tage »Mænd«, og dette har sikkert bidraget til, at man henførte Loven til et senere Aar end det, da Jydske Lov blev udstedt. I Jydske Lov tillægges der nemlig Konge og Hertug Ret til at tage Mænd i deres Tjeneste (Herremænd), selv om disse hidtil har været indordnede under et Skipæn og altsaa gjort Leding paa den ellers i det hele Rige gældende Maade, nemlig ved i Skipæn at tjene som Søkrigere, deltage i Udrustning af et Skib og i den Pengeydelse, hvormed Tjenesten kunde være afløst. Efter Lovstykket skulde Kongen saavel som alle Gejstlige og Verdslige, der havde taget Mænd i deres Tjeneste, som hørte ind under et Skipæn, opsige dem af deres Tjeneste. Den af Jydske Lov Konge og Hertug tillagte Særstilling synes altsaa Anordningen at ophæve.

Naar Anordningen endvidere i Spidsen for dem, der skal opsige deres Mænd, stiller Kongen og Hr. Christoffer, synes den at stamme fra en Tid, da kun to af Valdemar Sejrs tre Sønner var i Live. Altsaa var Erik Plovpenning da død, og den Konge, hvis Navn ikke angives, maa være Abel.

Imod alt det her anførte kan der dog fremsættes Indvendinger af forskellig Art. Først og fremmest maa det erindres, at selv om Anordningen bliver flyttet en halv Snes Aar frem i Tiden, vilde man ikke derved have fjernet den Modsigelse, der paastaas at være tilstede mellem de to Love. Jydske Lov skulde efter Bestemmelsen vedblive at bestaa, hvad der vitterligt nok ogsaa var Tilfældet, men i den Form for Anordningen, der gennemførtes paa Christoffers Tid (II art. 7), læses den samme Regel, at Kongen og alle gejstlige og verdslige Herrer skal opsige de Mænd, der bevisligt havde staaet under et Skipæn. Det er derfor værdt at undersøge, om den paastaede Modstrid mellem Reglerne virkelig er tilstede.

I Anordningen (I a art. 1) bliver der ikke udtalt et direkte Forbud mod at Kongen tager Mænd, der høre under et Skipæn,

den bestemmer kun, at paa Steder, hvor dette er sket, skal det ophøre. Uvilkaarlig maa man spørge, om det er muligt, at en Konge skal være hindret i at tage den kyndigste og dygtigste Mand til at varetage til Eks. en af de mest betydningsfulde Stillinger i Statens Tjeneste, fordi han er pligtig under et Skipæn. En saadan Mand skulde altsaa Kongen ikke kunne sætte til at være Hærfører, Marsk, Høvmester eller Høvidsmand. Dette er jo dog utænkeligt¹: Bestemmelsen kan kun gaa ud paa, at saadant ikke kan ske, uden at der ydes Erstatning derfor, Lettelser paa anden Maade for dem, hvem der derved at en bestaaende Ordning brydes, bliver paalagt nye Byrder eller Afgifter. *Mæn mughæ skipæn æi minskæ*, saaledes lyder i en anden Anledning Overskriften til Jydske Lov III 9, nye Ejendomme maa lægges ind under det ældre Skipæn, eller Erstatning gives paa anden Maade.

Det var jo ikke muligt andet end at de to Systemer, der paa den Tid var raadende i Hærordningen, maatte paa adskillige Maader føre til Sammenstød. Inddelingen i Skipæn hvilede paa det mere uforanderlige Grundlag, Jorden vurderet efter dens Udstrækning og Brugbarhed, medens Tjenesten som »Mand« var afhængig af, om den dertil pligtige var egnet til at yde Tjeneste som fuldbevæbnet, og endvidere deraf, at hans »Herre« forblev i den Stilling i Samfundet, at han var berettiget til at tage »Mænd«. Hvor let Forviklinger kunde indtræde, uden at »Herren« havde med Bevidsthed gjort sig skyldig i en Forseelse, vil fremgaa af et af den unge Kong Erik udstedt Brev (1237), hvori han overfor Beboerne af Varde Syssel udtaler, at det aldrig har været hans Agt at gribe ind i de under Bispen i Ribe hørende Skipæn, hvilke hans Fader og han selv forlængst havde fastslaaet og ladet optegne. Hvis derfor nogen falskelig for ham har angivet, at han ikke var bundet af Skipæn, skal saadan Løgner udgaa af hans Tjeneste². Dette Brev viser da ogsaa, at man

¹ Henning Matzen har stærkt fremdraget denne Side af Sagen. Hist. Tidsskr. 6. R. VI 696 f.

² O. Nielsen: Ribe Oldemoder 8.

søgte at udjævne Overgreb ved Forhandling¹. Iøvrigt synes Overtagelsen af en Herremands Pligt, altsaa Tjeneste som fuldt rustet Krieger, ikke nødvendigt at udelukke den samtidige Forpligtelse overfor Skibsledingen. Herremanden var udelukket fra samtidigt at gøre personlig Tjeneste i Skibet, men han kunde sende en Stillingsmand for sig, saaledes som det var mange andre tilladt og saaledes som Kvinder maatte skaffe sig. I de Ydelser af Penge eller andet, som paahvilede Ledingsmanden, kunde Herremanden jo fremdeles deltage. En midlertidig Gliden ud af Rammerne er desuden vel kendt af Jydske Lov, der nævner, at det ofte hænder, at en Herremands Jord efter hans Død gaar til Skipænen igen (III 13). Derfor synes Hovedformaalet med Bestemmelsen om at Skipænen ikke maa mindskes, at være en Indskærpelse af at der ikke af den Grund bør paalægges andre en større Byrde.

Naar det endvidere siges, at man ved at lade Anordningen være udstedt under Kong Erik kommer til at savne en Udtalelse om den tredje Broder, da kan Tausheden om Hertug Abel have sin Forklaring i forskellige Forhold.

Selv om Abel var tilstede i Mødet ved Midfastetid og vel ogsaa overværede Faderens Jordfæstelse, var det jo muligt, at han havde været hindret i at deltage i den derefter holdte Forsamling. Den Mulighed kunde endvidere foreligge, at Abel ikke følte sig ramt af Beskyldningen om at have taget Mænd ud af Skipænen og derfor ikke heller fandt sig foranlediget til at give Tilsagn af den anførte Art.

Endnu rimeligere er det dog, at Abel ved sin Stilling som Hertug, Hærfører og Markgreve kan have været betænkelig ved at binde sig paa denne Maade, især fordi de administrative Forhold i Slesvig var saa indviklede ved at Landet havde ret jævnsides stillede Fyrster, nemlig foruden Hertugen Kongen som

¹ Paastanden om at der skete Indgreb i Skipænen vedblev i lang Tid at være Stridsemne mellem Herskaber. Krarup, *Norvin: Acta processus litium* 12, 17, 30. Jørgen Olrik: *Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebispestrid* 137, 139, 141.

Overherre, som Godsejer og som Fyrste over det frisiske Kystland. Meget slesvigsk Jordegods kom ved Faderens Død i Abels Eje, og denne Arvelod var vel endnu ikke opgjort, saa at Abel ogsaa af den Grund maatte tage Forbehold. Desuden var det muligt, at de administrative Forhold i Slesvig paa den Tid var under en Omdannelse, der gjorde en Udtalelse vanskelig. Dette er mere end en Gætning; netop ved den samme Midfastetid havde Kong Valdemar stadfæstet en Overenskomst, der var truffet mellem Bispem i Ribe og Hertugen om den Skat og Tjeneste, der skulde ydes af alle Kirkens Bryder og Landboer i de tre Sogne Møgeltønder, Daler og Ballum¹.

Jeg tror at have paavist et Antal Forhold, der kunde have bevirket, at Abels Navn ikke er nævnt, eller som kunde give ham Anledning til ikke at binde sig ved et Tilsagn som det, der forelaa fra anden Side. Men jeg kan gaa endnu videre og hævde, at den ikke navngivne Konge netop ikke kan være Abel. For nylig har Dr. Ellen Jørgensen i den ny Udgave af »Biografisk Leksikon« paavist den Ejendommelighed ved Kong Abels Styrelse at han, efter at have modtaget Kongestillingen, ikke undlod fremdeles at kalde sig Hertug, de to Titler staar uadskillige ved hinandens Side, og det var ligegyldigt, om Brevets Indhold angik den hele Stat eller Kongeriget eller Slesvig alene. Efter at have gennemgaaet samtlige af Abel udstedte Breve — og de er mange, uagtet hans korte Regeringstid — kan jeg ganske bekræfte denne Iagttagelse².

Abel var tiltraadt Styrelsen af sit Hertugdømme 1237, og han havde i det samme Aar ægtet Mechtild, en Datter af Grev Adolf af Holsten, han var i nogle Aar Formynder for sine unge fyrstelige Svogre. Paa mange Maader følte Abel sig knyttet til Landskaberne Nord og Syd for Danmarks Sydgrænse, og han

¹ O. Nielsen: Ribe Oldemoder 10 f.

² I et Brev af 4. April 1252 hos Hasse: Urkundenbuch II 5 nævnes Abel kun som »rex«. Brevet siges trykt efter Afskrift i Langebeks utrykte Diplomatarium i Rigsarkivet og i denne Afskrift mangler Ordene dux jucie, som imidlertid findes i det Haandskrift, hvorfra Brevet er afskrevet, se Oldemoder, udg. af O. Nielsen, S. 6.

havde med stor Iver taget sig af Styrelsen af Sønderjylland. Abel kan ikke have villet slippe den gennem en halv Snes Aar baarne Titel, da han overtog Kongemagten (1250), han har sikkert paa den Tid heller ikke kunnet føle sig bundet ved et Til-sagn i Anordningen, der betegnede ham alene som »dominus rex«, han vilde have krævet, at Ordene kom til Eks. til at lyde saaledes: *dominus rex alque dux, et dominus Christoforus.*

Endnu skal bemærkes, at der uden for det her behandlede Aktstykke selv ikke findes Oplysninger om, paa hvilken Tid det er udstedt. Den første Historiker, der henfører Aktstykket til Kong Abels Regering, er Franciskaneren Peder Olsen¹, der paa Frederik II.s Tid fortæller, at Kong Abel *quasdam novas leges libro legali addidit*, men hans Angivelse viser klart nok, særlig ved Ordet »Lovbogen«, at han ikke har andet at bygge paa end Anordningens egne Ord²; da den kun nævner som levende to af Kongebrødrene, har Peder Olsen henført den til Abels Tid og til et af de Danchoffer, som denne Konge holdt.

Til Slutning er der ved det her behandlede Punkt Grund til at udtale følgende:

Det er vanskeligt at benytte den Aand og Tone, som i det Hele gennemtrænger et Aktstykke, til at bestemme den Tid, som det maa tilhøre. Men vist er, at Anordningen ikke røber Kamp mellem Partier eller Splid mellem Stænder, den paataler Misbrug hos Embedsmænd, og der er sagt om den, at den er venlig overfor Bondestanden. Utvivlsomt er det lettere at tænke sig bag dette fredelige Aktstykke en stille Bortgang af en alderstegen Konge, end det er at antage, at der umiddelbart foran Udstedelsen skulde være forefaldet et lumskt Mord paa en ung Konge, og at have været rejst Beskyldning om, at den dræbtes Drabsmand var hans egen Broder, saaledes at denne ved en højtidelig Akt paa Tinge havde sammen med 24 Adelsmænd maattet sværge, at han ikke havde voldt Broderens Død. Det er derimod

¹ Ser. Rer. Dan. II 263.

² Tilknytningen til Jydske Lov var desuden givet ved at de to Haandskrifter, hvori Aktstykket er afskrevet, indeholder Jydske Lov eller Jydske Retskilder.

let at tænke sig, at der bag den anonyme »dominus rex«, der ikke har et Valg behov, staar Kong Eriks Skikkelse, han der siden 1232 havde som Medkonge ved Faderens Side styret Landet, og som havde følt sig saa noje knyttet til Kongestillingen, at han i et Brev fra Aaret 1239 betegner dette Aar som sin Regerings syvende Aar¹.

III. Bestemmelser om Tronfølgen.

I begge de to Manuskripter, hvori Lovstykket er afskrevet, lyder den 14. Artikel: *dominus rex provideat regnum in posterum*. Formen for det benyttede Gerningsord er *provideat*, ikke *provideat*. Imidlertid anvendtes i Sprogbrugen paa den Tid de to Former jævnsides. Man vil saaledes ved at gennemgaa de i Danmark i det 13. Aarhundrede skrevne Testamenter² finde vekselvis den ene eller den anden Form benyttet, her har et tilfældigt Lune hos Koncipisten eller ogsaa den anvendte Forskrift eller Formularbog været bestemmende. Mulig tager *prevideo* mere Sigte paa fremtidige, endnu ikke indtraadte Forhold, medens *provideo* omordner det bestaaende, men som Regel virker de paa samme Maade³ og ofte kan alene en urigtig Opløsning af den i Originalen anvendte Forkortning⁴ være Anledningen til den forefundne Form.

Artiklen er af mange Historikere blevet dadlet stærkt for

¹ Kong Eriks Privilegium for St. Peters Kloster i Næstved. Thorkelin: Dipl. Arne Magn. I 128, Repert. Nr. 136 (»anno regni septimo«). Jfr. Fyrst Vitzlavs Brev af 25. Febr. 1240, »rege Waldemaro et rege Erico monarchiam Dacie gubernantibus«, Regesta Dan. Nr. 796. Jfr. Holberg i Hist. Tidsskrift 6. R. VI 327 f.

² Erslev: Testamenter fra Danmarks Middelalder (1901).

³ Om Anvendelsen af *prevideo* er jeg af Dr. Ellen Jørgensen bleven henvist til M. Hammarström: Glosarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder (Finska historiska Samfunds handböcker, 1925). Jeg har tillige raadspurgt en stor Del Glossarier i Monumenta Germaniæ Historica.

⁴ Forcellini: Lexicon IV 638, 843, fremhæver, at Anvendelsen af *provideo*, *prævideo*, *pervideo* ofte skyldes en urigtig opfattet Afkortning.

dens dunkle Ubestemthed¹. Dog bliver den sædvanlig forstaaet saaledes, at Kongen fra nu af kan overtage Styrelsen af Riget. Artiklen skulde altsaa indeholde en Bemyndigelse fra Stormændenes Side, et af Danehoffet givet Tilsagn om at Kongen herefter kan virke som Regent. Hvis Artiklen har dette Indhold, har den faaet en besynderlig og højt utiltalende Form.

Saafernt endvidere hele dette Aktstykkets Formaal har været at fastslaa, under hvilke Vilkaar Kongen faar Adgang til Tronen, og hvilke Regler han maa følge ved sin Styrelse, burde dog vel dette Formaal med Brevets Udstedelse være nævnt i Spidsen af Brevet, eller — hvad der vilde være endnu rimeligere — blive udtalt til Slutning, medens det nu overraskende kommer frem midt i Brevet, med 13 Artikler foran sig og 9 efter sig. Der kan vel ikke være Tvivl om at Henning Matzen har givet den rigtige Tolkning af Artikel 14. Den bemyndiger Kongen til at faa en Bestemmelse truffet om hvem der skal være hans Efterfølger paa Tronen². Jeg vilde blot ønske, at Professor Matzen ved en videregaaende Undersøgelse havde belyst, ved hvor mange Forhold denne Forstaaelse netop bliver støttet, nemlig ved de brugte latinske Udtryk, ved parallelle Bestemmelser i Tidens Praxis, og ved den personelle Bestand indenfor den kongelige Familie; derved vilde ogsaa findes en Bekræftelse paa at Anordningen er blevet til under Erik Plovpenninges Regering.

For det første er der Grund til at erindre om, hvorledes netop Udtrykket *prævidere in posterum* bliver anvendt i et gammelt Udsagn om at have et Riges Fremtid for Øje. Det lyder saaledes,

¹ Hvor langt Artiklens dunkle Ord kan lade Tanken svæve, vil ses af Jørgen Olriks Udtalelse (Valdemar Sejrs Sønner 321) Art. 14: Den Herre Kongen skal forestaa Riget i Fremtiden. Denne i noget svævende Udtryk holdte Paragraf gaar vel snarest ud paa at styrke Kongens Magt; mulig staar den i Forbindelse med Abels højtidelige Ed paa at være uskyldig i Kong Eriks Død.

² »Kongen skal sikre Rigets Fremtid ved at ordne Adgangen til Tronen og Kongebørnenes Forsørgelse paa en Maade, hvorved Rigets Tarv varetages« (Hist. Tidsskr. 6. R. VI 16).

at det er bedre at have en Yngling til Konge end en Olding og Taabe, der ikke magter at se ind i Fremtiden¹.

Den foran nævnte anden Form af Verbet bringer os uvilkaarlig til at tænke paa, hvorledes netop paa dette Tidspunkt ved Midten af det 13. Aarh. den pavelige Provision var i Virksomhed, Tilsagnet om at kunne erhverve eller bortgive Poster, Embeder, Præbender, naar Vacance indtraadte. Verdslige Fyrster var lige saa ivrige som gejstlige i at ansøge om denne pavelige Indgriben. I den ældre Kirke havde saadan Provision været forbudt, men fra Innocent III.s Tid var den kommet i Brug, og i Løbet af en Menneskealder var den i fuld Flor og anvendtes i utallige Forhold².

Vi skal straks se den pavelige Provision benyttet ogsaa ved Kongeslægten's Forhold. Men her erindrer jeg først om, at man i Danmark paa disse Tider stræbte efter at have en Tronfølger udpeget i Tide. I nogle Menneskealdre havde dette været gennemført i Kongeslægten. Valdemar den Store havde, efter at der var født ham en Søn, faaet den knap 2 Aar gamle Knud hyldet af Stormændene som hans Efterfølger (1165); syv Aar gammel blev han salvet til Konge af Ærkebisp Eskil ved Festen i Ringsted (1170). Efter den barnløse Knuds Regering fulgte hans Broder Valdemar Sejr, der fik Dagmars 6 Aar gamle Søn hyldet af de Store ved et Møde paa Samsø 1215 og kort efter taget til Konge i Viborg. 9 Aar gammel blev han ved en stor Fest i Slesvig salvet og kronet (1218). Efter hans Død (1231) blev Halvbroderen, den 16 Aar gamle Erik taget til Faderens Medregent og kronet i Lund af Ærkebisp Uffe (1232).

Hvor meget det end var ønsket, at Kongerne selv i Tide fremdrog Spørgsmaalet om, hvem der skulde være deres Efterfølger, er det klart, at Kongen ikke kunde træffe nogen Anordning paa egen Haand, det maatte ske ved Forhandling med de i Samfundet raadende Stormænd og senere ved Tilslutning fra

¹ Melior est puer rege sene et stulto, qui nescit prævidere in posterum. Vulgaris interpret. eccl. IV 13. Forcellini IV 844.

² Kathol. Kirchenlexicon I (Anwartschaft), X (Provisio canonica). Prot. Realencyclopädie V 700.

Folkets Side. Selv om Kongeslægten havde Arveret til Tronen, maatte Folket have Ret til at være medbestemmende ved Valget af den enkelte Mand¹, og kun en Mand kunde tages til Regent. Hvis der endnu ikke var født den unge Kong Erik Sonner, vilde Ordningen berede Vanskeligheder.

Nu har vi ganske vist ikke Oplysning om, hvor mange Børn Kong Eriks Dronning Jutta havde skænket sin Mand paa det Tidspunkt, da Valdemar Sejrs døde. De havde været gift i halvtredie Aar (siden 9. Oktober 1239), og der kan derfor muligt være født dem et Par Børn. Sonner har det næppe været, i alt Fald er det vist, at da Erik blev dræbt, efterlod han sig som Livsarvinger 4 Døtre; der findes ingen paalidelig Efterretning om, at han har haft Sønner². Mulig har den Omstændighed, at der stadig blev født ham Børn og Forventningen om, at ogsaa en Søn skulde blive ham skænket, været Anledning til, at han ikke har faaet Anmodningen om at træffe en Anordning om Tronfølgen efterkommet; men dertil har vel ogsaa de mangfoldige Stridigheder med hans to Brødre bidraget.

Kvinder kunde, som det alt er anført, ikke erhverve Tronen. Her skal nu fra en lidt senere Tid anføres et Forsøg paa ved den almægtige pavelige Provision at faa dette Forhold forandret. Der vil nemlig derved blive givet et nyt Bevis for, at Anordningens Ord er opfattede rigtigt. Under Kong Erik Klippings umyndige Aar og paa en Tid, da han sad i Fangenskab, var der stor

¹ Smlgn. nogle lærerige Udtalelser af Otto v. Gierke om Forskellen mellem Blodsret og egentlig Arveret, samt ved Siden deraf Folkets Ret til at tage den afgørende Bestemmelse; de findes i Joh. Krüger: Grundsätze und Anschauungen bei den Erhebungen der deutschen Könige in der Zeit von 911—1056. (1911) (Gierkes Untersuchungen zur deutschen Staats- u. Rechtsgeschichte, Heft 110) 143 f.

² Huitfeldt tillægger Kong Erik to Sønner Christoffer og Knud, der døde for Faderen; disse er anførte hos Konigsfeldt: Nordiske Kongeslægter, 28, men Huitfeldt synes at have misforstaaet en Udtalelse hos Peder Olsen, Kr. Erslev: Svaning-Hvitfeldt 46 Anm. 49. Af Anordningens Art. 15 om at Pligtkorsel paa Rejser kun kan kræves af Kongen, Dronningen eller deres »filii«, kan ikke udledes, at Kong Erik havde Sønner. Ordet betyder »Børn«, saaledes som det ogsaa er oversat i den danske Form (I b, Art. 13: kung oc drotning oc theræ børn).

Fare for, at en Udlænding (Hertug Albert af Brunsvig) vilde tilrive sig Magten. En Kreds af danske Stormænd henvendte sig derfor i Kong Eriks Navn til Pave Urban IV (1261—64) med Anmodning om, at Paven vilde anordne — *providere super hoc* — at for Fremtiden — *in posterum* — naar i Danmark en Konge døde sønneløs, skulde hans ældste Datter arve Tronen, og hvis Kongen var død uden Børn, gik Tronen over til hans ældste Søster¹. Saaledes finde vi de nævnte to Udtryk anvendte om Succession til Tronen.

IV. Landslov og Danelov.

I den følgende Del af min Undersøgelse vil det være mit Maal nærmere at bestemme Lovstykkets Karakter som Retskilde, at sammenstille Loven med andre Aktstykker af juridisk Art, og tillige nærmere at belyse nogle Enkeltheder i det.

Man vil have bemærket, at jeg i det foregaaende har undgaaet at benytte Udtrykket Rigslov. For et halvt Aarhundrede siden var egentlig denne Betegnelse ganske ukendt. Den er bleven indført gennem Dr. Ludvig Holbergs Skrifter, særlig ved hans Bog »Dansk Rigslovgivning« (1889). Han henviste her til, hvorledes der i ældre Tid i Tyskland fremtraadte en Modsætning mellem »Folkeret« og »Kongeret«, saaledes som især Sohm og Brunner havde fremdraget. Men foruden at i Tyskland Navn og Betegnelse altsaa var forskellige, er det jo vist, at meget af hvad de Tyske kaldte »Folke-Ret« eller »Gammel Stamme-Ret« byggede oprindelig paa Kongebud og at ligeledes mange kongegivne Love oprindelig udelukkende var bestemte for en enkelt Landsdel². Det har efter min Opfattelse været lidet heldigt for vor hjemlige Litteratur at have faaet indført en Betegnelse, som man begrebs-

¹ Brevet er fremdraget af Dr. L. Moltesen og trykt i De Avignonske Pavers Forhold til Danmark 208 ff. Professor Hans Olrik har indsat det paa rette Plads i Danmarks Historie i Hist. Tidsskr. 6. R. VI 648 ff.

² Jfr. Pappenheim i Krit. Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung, Bd. 32 (1890) 32 ff.

mæssigt har Vanskelighed ved at bestemme, og som i Danmark savner ethvert Støttepunkt i ældre Tiders Sprogbrug.

Ordet Rigslov var ganske ukendt i Middelalderen¹. Selv om der vilde kunne paavises en Udtalelse om at dette eller hint »er Rigens Lov«, vil der ikke derved være givet Berettigelse til at godkende Ordet som om det dækkede et fast retsligt Begreb; endog i den nyere Tid er det sjælden anvendt. I Videnskabernes Selskabs Ordbog siges det at være mest brugt om de for det tyske Rige gældende Love².

I historiske Undersøgelser fra vor egen Tid vil man finde, at Rigslov dels betegner Love, udgaaede fra Rigets øverste Myn- dighed, dels Love, der omfatter alle Undersaatter, ja at herunder endog kan indgaa hvad der ikke fremtræder i Lovform, men dog som Vedtægt eller som optegnet Praxis har Gyldighed for alle. Derved har Udtrykket faaet en saa elastisk Vidde³, at det forekommer mig lidet nyttigt, hvorfor det da ogsaa ved Anven- delsen ses at trænge til en nærmere Bestemmelse (til Eks. »i snævrere Forstand«, »her forstaaet som«).

Der vil derfor være Grund til at fremstille, fra hvem over- hovedet paa Valdemarstiden Love udgik. Om Loves Herkomst udtaler Fortalen til Jydske Lov »at Lov er hvad »Kongen giver og Landet tager ved«. Ifølge Dr. Holberg skulde der i Fortalen overalt ved Land være forstaaet Rige; dette fremgaa af at den nævnte Udtalelse er en Oversættelse af et Sted i Gra- tians Dekret, hvor den latinske Tekst har »regnum«. Men selv

¹ Ordet findes ikke i Kalkars Ordbog; i Norge synes det ikke kendt, se Fritznens og Hertzbergs Ordbøger.

² »Rigslov, en almindelig Lov for et Rige — Bruges mest om det tyske Riges almindelige Love« (1829).

³ Jfr. Henning Matzen: Retshistorie, Retskilder 230: Afsnittet »Al- mindelig Rigslovgivning« (og ved Tillægsordet almindelig betegnes Modsæt- ningen til den for enkelte Befolknings-Elementer . . . gældende Ret). Matzen anfører »indenfor denne Rigets almindelige Ret« Gruppe 1. Haandfæstnin- ger, 2. Rigsvedtægter, 3. Egentlige Love, 4. »Den paa Retsbrugen grundede fælles Ret eller Rigens Ret i snævrere Forstand«. Men denne fjerde Gruppe er jo kun Regerings-Kontorerne Optegnelser om deres Praxis, og dette er vel ikke Lovgivning. Mon ikke her Bestræbelsen for at ordne det spredte systematisk er gaaet for vidt.

om Fortalens Forfatter har haft Dekretet som Forlæg, er det jo ikke sagt, at han har villet oversætte ordret, langt snarere har han ønsket at benytte et til danske Forhold svarende Udtryk. Ordet Rige er i Jydske Lov og ligeledes i de andre Provinsers Love et lidet benyttet Udtryk, det anvendes næsten kun, hvor udenrigske Forhold eller Grænser til andre Riger berøres. Overfor Kongen som Hersker er det styrede Omraade »Landet«, hvad der kan betyde Rigets samtlige Landsdele, men oftest kun sigter til Omraadet indenfor et af de tre »Lande«, hvoraf Riget som Helhed bestod. Naar en latinsk Oversættelse af Jydske Lov fra det 14. Aarh. gengiver de anførte Udtryk om at Kongen giver og Landet tager ved Loven, med Ordene *consensu totius regni*, viser dette kun, at Texten i det benyttede Manuskript har lydt »alt Landet tager ved«, men saaledes lyder ikke den ældste eller den almindelige Form af Teksten, saa lidt som Christian IV.s Udgave af Loven, og ikke heller sigter »alt Landet« til mere end Landskabet i sin Helhed. Den samme Oversættelse gengiver da ogsaa Udtalelsen om at Loven skal være »æftær landæns wanæ« med *secundum patriæ consuetudinem*, hvor Ordet *patria* netop tager Sigte paa dem, der ved det snævrere Landsmandsskab var knyttet sammen. I den af skaansk Særfølelse stærkt prægede Forordning for Bara Herred bestemmes, at ingen skal anses som fredløs, der ikke var dømt efter skaanske Lov, *secundum leges patriæ convictus legitime dinoscitur*¹.

En Rigslov i den Forstand, at Loven gjaldt alle en Konges Undersaatter, vilde i en Stat i Middelalderen allerede af den Grund være stærkt indsnævret i sin Rækkevidde, at Standshensyn overalt gjorde sig gældende, saaledes at man først ved at tilhøre den samme Stand i mange Forhold naaede fælles Lighed. Endvidere var Landskaberne lidet tilbøjelige til at opgive deres individuelle Ret og deres Særfølelse, kun i Borgerstanden fik Standshensynet stadig stærkere Magt til at fortrænge det provinsielle Standpunkt. I det 13. Aarhundrede opstod ganske vist en Myndighed, som kunde give Love af forfatningsmæssig Art eller Love, som var gældende for det hele Rige, men det vilde

¹ Geh. Arch. Aarsb. V 19—20 (art. 5).

være ganske urigtigt at betragte alle Bud, der udgik fra den, som Rigslove.

Det er upaaviseligt at ved Affattelsen af Jydske Lov andre end Jyder have været virksomme, ja man vilde snarest kunne tænke sig en bestemt Afvisning fra Jydernes Side, dersom der ved Udarbejdelsen af Loven havde været Forslag fremme om en Medvirken af Mænd fra et andet Landskab. Ligesaa bestemt vilde Jyderne have gjort Indsigelse imod at en Bekræftelse af Loven paa en Rigsforsamling skulde bevirke, at Jyderne havde mistet deres Ret til paa egen Haand — sammen med Kongen — at ændre Bestemmelser i Loven, saaledes som det da ogsaa altid i en følgende Tid var erkendt.

Vi erfare af Forordet til Loven, at Kong Valdemar gav i Vordingborg denne Lov med Sønners Raad og med Raad af Bisper og alle de bedste Mænd, der var i Riget. Saaledes har hele Riget været med til at bekræfte Loven. Men efter Fortalen var dette unødvendigt, da Magten til at lovgive alene tilkom Konge og Land; den vedtagne Lov kunde Kongen ikke »aftage eller skifte«, medmindre den strider aabenbarlig mod Guds Lov. Godkendelsen paa Forsamlingen i Vordingborg gaar da kun ud paa at lade Loven fremtræde med den højeste Grad af Vitterlighed og tillige højtidelig at fastslaa dens store Betydning¹. Endvidere bliver det ved denne Godkendelse udtalt, at for saa vidt Loven berører Omraader, der tillige eller delvis vedkommer Myndigheder eller Private udenfor »Landet«, har Loven ikke derved vakt Anstød eller gjort en Indsigelse nødvendig.

Man maa derfor ikke henføre Danehoffets Stadfæstelse af denne Lov til dets »rigslovgivende Virksomhed«, det er kun optraadt som kontrollerende og i Egenskab af Rigets øverste tilsynhavende Myndighed.

¹ Dr. Anna Hude har meget rigtigt set og erkendt dette (Danehoffet S. 68): »Paa den anden Side er man næppe berettiget til af Loves Offentliggørelse i en Stormandsforsamling at drage nogen Slutning om dennes Medvirken eller Nødvendigheden af dens Samtykke; Affattelsen maa jo have været tilendebragt forud for Modet, og den Højtidelighed, hvormed Bekræftelsen fandt Sted, er kun et Vidnesbyrd om den Betydning, der nu tillegdes Kongens Sanktion.«

Kong Erik tilstod paa et Danehof i Nyborg Borgerne i Ribe en Stadsret og udfærdigede den med sit Segl; Rigets bedste Mænd havde givet deres Samtykke dertil¹. Atter her har den fulgte Fremgangsmaade ingen Betydning overfor Spørgsmaalet om, hvem Retten til at forandre eller udvide en Købstads retslige Stilling tilkom. Staden er ikke bleven lagt ind under nogen ny Myndighed; Borgernes Ret til med Kongens Billigelse selv at raade for Stadens retslige Forhold er ikke bleven ændret. Allerede 1252 havde Kong Christoffer givet Byen det Privilegium, at hvad dens Magistrat sammen med den kongelige Embedsmand havde vedtaget, skulde Borgerne uden Indsigelse rette sig efter². Den samme Stilling havde Staden i det 15. Aarhundrede. Den gamle Stadsret forelagdes Erik af Pommern til Stadfæstelse, men da var mange af Lovens Artikler ændrede og nye kommen til; det uordnede Manuskript egnede sig heller ikke til Godkendelse, og derfor foretrak Kongen at stadfæste Loven i dens ældre Form. Men i den bekræftede Del af Stadsretten fandtes Artiklen om Borgernes Ret til sammen med Lensmanden at vedtage Bestemmelser (art. 32); de kunde altsaa selv forny, hvad der ikke var bleven stadfæstet³, og de vedblev da ogsaa stadig at udvide Vedtægterne ved nye Bestemmelser⁴.

En Række Artikler af juridisk Indhold har Navn efter Landsdommer i Viborg Thord Litle. Han havde paa Grundlag af Erik Menveds Lovgivning og af Afgørelser, der var faldne paa

¹ Rosenvinge: Love V 216: hec jura et decreta in consilio apud Nyburgh celebrato melioribus regni in hoc consencientibus. Jfr. nærmere herom P. Hasse: Die Quellen des Ripener Stadtrecht (1883) 6 f.

² Terpager: Ripæ Cimbricæ 686 f., Langebek: Scriptorum VII 326 f.: volentes, ut quicquid procuratores et consules dictorum civium simul cum advocato nostro faciendum decreuerint ratum et stabile, remota quorumcunque civium reclamatione, habeatur, 25. Juli 1252. Stadfæstet 1266 af Erik Klipping. P. Hasse l. c. 37.

³ Kinch: Ribe I 318 f., Rosenvinge: Love V S. XXXII, P. Hasse l. c. 3f.

⁴ Ogsaa A. Hude (Danehoffet 68) peger paa, hvor lidt Stadfæstelser af Bylove virkede til at give dem en særlig Karakter, saaledes for Ribe 1269 (=ved Stadsrettens Tilblivelse havde hverken Kongen eller hans Omgivelser medvirket), og Kongen kunde bekræfte Stadsretter alene eller i en snævrere Kreds.

Viborg Landsting, samlet og i en sammentrængt Form paa Latin optegnet 53 Retssætninger. Paa et Rigsmøde 1304 besluttede man at nedsætte et Udvalg, bestaaende af 5 ansete jydsk Stormænd — Biskop Christian i Ribe havde Forsædet, Thord var et af dets Medlemmer. Udvalget skulde lade Artiklerne oversætte paa Dansk og forelægge dem for hvert enkelt Medlem, hvorpaa det samlede Udvalg skulde i en Betænkning udtale sig om, hvor vidt de mest brugelige af dem egnede sig til Stadfæstelse¹. Paa det følgende Danehof (1305) var man imidlertid optaget af andre Sager, og ingen Indstilling kom til at foreligge. Man maa have ventet, at de vilde kunne stadfæstes, saaledes som det vil ses af den afsluttende Artikel 53: *Item ut leges Woldemari regis, exceptis illis, que in hiis scriptis sunt correcte, obseruentur, item regis Erici bone memorie, que handfæst dicuntur, seruentur et iste correctiones si per regem confirmantur, tanquam leges inuolabiliter obseruentur.*

Uagtet denne Modgang² vedblev man at afskrive Thords Artikler og anvendte dem som gældende Ret. Det oprindelige Antal Artikler (53) blev forøget til omtrent 100. Og det blev paastaaet, at Artiklerne var stadfæstede af en Konge Valdemar (Atterdag). Saaledes læses som Overskrift over Artiklerne i et Haandskrift fra det 15 Aarh.s sidste Halvdel:

Articuli et correccionis legis, quas lithlæ Thord diæghen noriucie legifer composuit, et consensu meliorum regni in parlamento danorum nyburgh rex woldemarus vonfirmavit.

Hvad den sidste Udtalelse sigter til, kan sikkert ikke være

¹ *Ut considerent et eligant utiliores, quas voluerint et pecierint confirmari, quas etiam nos, considerato, que nobis, corone nostre et communitati regni necessarie fuerint, anno futuro in celebratione parlamenti proximi confirmari faciemus, Geh. Arch. Aarsb. V 43.*

² Det forekommer mig derfor, at Dr. Anna Hude (Danehoffet S. 72) kommer til at lægge mere ind i de paa Rigsmødet 1304 vedtagne Bestemmelser, end disse i Virkeligheden indeholde. Kong Erik gav et vist Tilsagn om at ville bekræfte enkelte af Thords Artikler (1), saafremt disse blive anbefalede dertil af Udvalget (2), og dersom Kongen finder, at de ogsaa ere forsvarlige efter Rigets almindelige Tarv (3), men kun som gældende for Jylland (4).

andet end — saaledes som det jævnlig hidtil er forstaaet — Brevet om at Valdemar Atterdag »in parlamento generali Danorum Dane hoff dicto« i Nyborg (1354) fik vedtaget bl. a. følgende:

»primo quod tota communitas regni Dacie debeat legibus et libertatibus domini regis Woldemari et aliorum regum Dacie predecessorum nostrorum uti libere et gaudere. Item quod omnes bone consuetudines quas habuerunt ab antiquo rate esse debeant atque firme«¹.

Det er ikke ret rimeligt, at Thords brogede Samling af fædede Domme skulde gaa ind under Lovens Ord »Sædvaner«. Langt snarere har Loven villet udtale det samme, som Forordninger og Haandfæstninger ofte har indskærpet, at gammel Sædvane skal være gældende, hvor ikke ny Lov har indført Forandring, at hævdvunden Brug ved Afgifter, Ydelser og Tjenester staar ved Magt, at alle ulovmæssige Sædvaner og alle Misbrug skal ophøre². Vi finde ved Bud af denne Art netop tilsvarende Udtryk anvendte, iøvrigt ganske særlig om den paa de skaanske Markeder fra gammel Tid raadende Brug.

Imod Antagelsen om at Artiklerne skulde have naaet officiel Godkendelse³, forekommer det mig ogsaa at tale, at der intetsteds i de ret talrige Haandskrifter, hvori Artiklerne er bevaret⁴, er givet nærmere Oplysning om det Tidspunkt, da det skulde være sket. Hvis Thords Artikler har været stadfæstede⁵, har det

¹ Geh. Arch. Aarsb. V 48 art. 1, 2.

² 29. Juli 1282 (Geh. Arch. Aarsb. II S. 6) art. 6: nostrum stuthækorn secundum consuetudinem provincie ejuilibet exsoluetur, art. 7 (Bonders Ægt og Arbejde) quod consueuerunt tempore regis Woldemari, art. 15 (mercatores) uti debent libertatibus quas habere consueuerunt ab antiquo consuetudinibus nichiloninus, que observantur in Scanøor in suo robore duraturis (II 22), 1376 art. 18: omnes abusiones et dissuetudines . . . reuocentur.

³ Poul Johs. Jørgensen 46: synes senere at have faaet officiel Sanktion.

⁴ Kofod Ancher (Lovhistorie II 186) har haft henvend 30 Stykker paa Hænde. Rosenvinge anfører en Snes Afskrifter.

⁵ Arup II 105: Maaske var det paa dette Danehof [1354], at Thord Litles Artikler som Tilføjelser til Jydske Lov endelig ophøjedes til Rigslov.

i hvert Fald ikke været som gældende for det hele Rige¹. Allerede da Udvalget blev nedsat, har man sikkert været klar over, at et Udvalg, der bestod udelukkende af 5 Jyder, ikke kunde afgive Betænkning om en Sag, der angik det hele Rige. Selv om der for Muligheden af en Bekræftelse henvises til Statens almindelige Tarv — hvortil der ogsaa, og med de samme Udtryk, henvises i den følgende art. 8 om Stadfæstelse af Privilegier — maatte jo ogsaa ved Love for Jyder Statens Almenvel have i Tanke. Thords Artikler er i Et og Alt saa bestemt prægede af jydsk Ret og af den i Jylland raadende Praksis — hvad der er udtalt af mange Forfattere² — at de ikke kunde tænkes overførte til de østlige Landsdele, hvor de da heller ingensinde vides at være anvendte³.

Danmarks sønderrevne Tilstand under Christoffer II.s Regering og det truende Vælde fra tyske Magthaveres Side bevirkede, at gejstlige og verdslige Stormænd i Skaane gav deres

¹ Man har i Forsvaret for, at Thords Artikler ere blevne kongelig bekræftede, henvist til en Udtalelse af en ubekendt Forfatter, der bestræbte sig for at forsvare at disse Artikler indeholde gældende Ret (hvilket ikke skal bestrides): *et isti articuli sunt confirmati per regem in litteris Regis depositis inter instrumenta Domini Episcopi Roschildensis* (Kofod Ancher: Lovhistorie II 169, Matzen: Retshistorie. Retskilder 213). Formodentlig støtter ogsaa denne Udtalelse sig paa Ordene i Forordningen 1354, af hvilken der i altfald fandtes Afskrifter i Roeskilde. H. Matzen antager dog, at Stadfæstelsen snarest har fundet Sted under Valdemar Eriksens Regering. — Iøvrigt vilde Antagelsen om at Forordningen 1354 skulde indeholde en Bekræftelse af Thords Artikler føre til en Besynderlighed. I Forordningens Artikel 9 nævnes som en af de gamle Sædvaner, der skal overholdes, at der bliver aarlig holdt Danehof: *parlamentum nostrum, Danehoff dictum, semel in anno videlicet die Johannis baptiste Nyburgh secundum antiquam consuetudinem regni Dacie celebretur*. Dette Bud findes i Thord Degn art. 52 (*semel in anno, Nyburgis*), og vilde altsaa allerede være stadfæstet.

² Kofod Ancher: Lovhistorie II 181. Stemann: Retshistorie 30 f.

³ Matzen: Retskilder 213: »det synes ikke, at [Thord Degn] paaberaabes udenfor Jylland, saa at Artiklerne næppe ere blevne stadfæstede som Rigslov«. — Hertil skal jeg føje, at heller ikke jeg har truffet dem anvendte udenfor Jylland. Hos Secher: Rettertingsdomme I 430, 608, II 124, 571 viser de sig ogsaa alene paa jydsk Grund.

Land ind under Sveriges Konge Magnus Eriksen. Kong Magnus — siger Professor Arup¹ — »betragtede Skaane som et selvstændigt Kongerige, i sin Kongetitel føjede han Konge af Skaane til Konge af Sverige og Norge«. Dette sidste er rigtigt nok, men man kan ikke deraf slutte, at han betragtede Skaane som et Kongerige. Han maatte have Ret til at udvide Titlen »Sveers og Goters Konge« (disse Folk indgik dog i et samlet Rige) med Norges og Skaanes, eller til »Sveriges og Norges Konge« at føje »og Skaanes«, uden at redegøre nærmere for Skaanes særlige Stilling. Det samme skete, da Magnus senere vandt Halland, uden at dette derfor betragtedes som et nyt Rige.

Her var imidlertid et Forhold, hvor baade Politik og Etikette tvang til at iagttage Forsigtighed. Kong Magnus udstedte den 28. Juni 1340 et Frihedsbrev for Skaane, og i denne Grundlov for Styrelsen kalder Magnus sig paa sædvanlig Maade »Swecie et Noruegie Scanieque rex«, men han udsteder Brevet til »incolæ terræ nostræ Scanie« og i de enkelte Artikler hedder det terra Scania; dette er overholdt i alle de Artikler, hvor i det Hele Skaane nævnes (8 af 11), et »regnum« nævnes ingensteds². Vi finde da ogsaa enkelte Gange, især i en senere Tid, i Kong Magnus' ellers almindelige Titel terra knyttet til Skaane³ eller hans fyrstelige Stilling til dette Land angivet som »dominus«. Mest betegnende er det dog, at i Breve, hvor Magnus har udtrykkelig betegnet Sverige og Norge som »Riger«, giver han Skaane den rette Stilling som »Land«⁴.

Kong Magnus' Søn Erik, der blev uenig med sin Fader og

¹ Danmarks Historie II 87.

² Geh. Arch. Aarsb. V 45 ff. Diplom. Svecanum IV 724 ff.

³ 30. August 1344 Magnus rex, Svechie, Norwegie et terre Skanie. Rydberg: Sveriges Traktater II 278.

⁴ 12. August 1336. Magnus, regnorum Swecie et Norwegie terreque Scanie rex, 18. August 1336 det samme. 5. August 1343: konigk des rykes Schweden u. Norwegen u. des landes Schonen. 18. Febr. 1351 Magnus regnorum Swecie et Norw. ac terrarum Hallandie et Scanie dominus. Rydberg II Nr. 228, 229, 262, 298. Dipl. Svec. V Nr. 3728, 3787. Dreyer: Specimen de naufragio 104.

endog gjorde Oprør mod ham, holdt strængt paa, at Skaane blev kaldt Land¹, dets Fyrste Landsherre, og dette var ogsaa Tilfældet med Kong Albrecht. Iøvrigt var Kong Magnus optraadt med stor Forsigtighed overfor Skaane; han kom der i de første Aaringer sjældent, og selv i en senere Tid gjorde han kun i ringe Grad sin Magt gældende².

I Skaaningernes Uvilje mod at betragtes som et Rige laa der vel nok en Frygt for, at der til Begrebet et Rige var knyttet Forestillingen om en øverste Myndighed af ubestemt Sammensætning, lidet præget af Hjemstavnsens særlige Forhold, og med stærk Hensyntagen til udenrigske Forbindelser. Skaaningerne vilde vedblive at være et Land, der samlede sig om sit gamle Landsting med dets udprægede Magt til selv at give sig Love eller dog til stærkt at medvirke ved deres Tilblivelse³, ligesom da ogsaa Landstinget uforandret bevarede sin dømmende Magt.

Min i det foregaaende fremsatte Undersøgelse vil have vist, med hvor liden Ret mangan Lovkilde er bleven henført under »Riget«, skønt den kun vedrørte et enkelt Land eller en enkelt By, baade hvad den Myndighed angaar, fra hvilken den var udgaaet, og med Hensyn til det Omraade og den Befolkningsdel, som dens Bud gjaldt⁴.

Hvis Historikerne har savnet et Udtryk, der omfattede alle »Lande«, alle de under en Konge staaende Undersaatter, kunde man med god Ret have benyttet et Udtryk, der dog har nogen Hjemmel. Paa Erik Klippings Tid var man ved at udforme den Institution, der skulde staa som Rigsforsamling ved Kongens

¹ 27. Dec. 1356: Ericus Sweorum Gothorunque rex ac terre Scanie dominus; det samme 24. Maj 1357, 9. Okt. 1358 o. s. v. Rydberg II Nr. 323, 324, 329, 337.

² Hans Hildebrand i Sveriges Historie II (1905) 201 ff., 205 ff.

³ Jfr. Matzen i Hist. Tidsskr. 6. R. VI 709. Hude: Danehoffet 67 f.

⁴ Ingen Forsker er gaaet videre i sin Anvendelse af det ubestemte Begreb »Rigslov« og i at henføre Retskilder derunder end Professor Arup. Jeg har kun paa enkelte Steder rettet min Kritik derimod, men jeg vil dog udtale, at saafremt det er rigtigt, hvad jeg i denne Afhandling har søgt at godtgøre, vil der være talrige Udsagn og Domme at berigtige i de to Bind af hans »Danmarks Historie«.

Side; i det Aktstykke, der indleder og forbereder denne Ordning (Marts 1232), moder os Ordene: dette er den Lov, som Kong Erik gav efter »alle Daners Raad (*æftær allæ Danæ rath*)«. Forsamlingens Navn skulde blive Danehof — selv om dette Ord ikke kan paavises før ved Tiden 1330—40¹. Paa Valdemar Atterdags Tid dannedes der en fælles Domstol for hele Riget, dens Segl kom til at have Indskriften: *ad causas. Tyl Danelough*².

V. Kongeløfte og Haandfæstning.

Der staar endnu tilbage at oplyse om hvor vidt disse Breve fra Erik Plovpenning's Tidsalder i Form og Karakter stemme med hvad der da var gængs Brug, og at undersøge Værdien af de Betragtninger, der har villet opfatte dem alene som Enkeltmands Forsøg paa at skabe ny Retsordning, uden at han dog naaede sit Maal.

Det maa erindres, at vi i Valdemar Sejrs Tid i Danmark endnu befandt os i en tidlig Periode af Brevkunstens Udvikling, særlig hvad Bedømmelsen af Breves Evne til at afgive juridisk Bevis angaar. Vel var det erkendt, hvad der helst burde iagttages med Hensyn til Breves ydre Skikkelse og den anvendte Formular, men det antoges, at en retstiftende Aftale ogsaa kunde foreligge, hvor en skriftlig Udtalelse fra den, der forpligtede sig, ikke var givet, men kun et skriftlig Vidnesbyrd af andre om, hvad han paa den anførte Maade havde forpligtet sig til; det var den saakaldte *notitia*, som allerede Romerretten kendte³.

Med dette for Øje vil man, langt snarere end at undres over Aktstykkernes formelle Fremtræden, se dem i Overensstemmelse med Tidens Praksis.

Et Vidnesbyrd om hvad Kongen havde lovet, maatte være lige saa bindende for ham som hans, med Seglet nedenunder

¹ A. Hude: Danehoffet 136. Dog kan maaske en saadan Betegnelse mærkes allerede i Thord Degn art. 51: *item quod nulla nova theolonia sine consensu Danorum imponantur.*

² Steenstrup: Skriftarter, 2. Udg. 88.

³ Smstds. 57.

afgivne personlige Erklæring. Det kunde desuden tænkes, at man af forskellige Hensyn foretrak en lempeligere Form end den, som den rene Kontrakt dannede. Det var jo dog erkendt, at Kongen indtog sin høje Stilling i Kraft af et af Gud givet Hverv, hvorfor han ogsaa indviedes til sin Stilling ved en af Kirkens overste Mænd. Vel forelaa der ogsaa en Hylding fra Folkets Side, men denne Akt var dog nærmest en Godkendelse fra Folkets Side, om at han, foruden i Egenskab af Arving, ogsaa var værdig til at overtage Landets Styrelse. Alle disse Hensyn kunde virke til, at man ikke lod Kongeløftet faa Karakter af en almindelig Kontrakt om Udførelsen af et Hverv.

De her behandlede Aktstykker har ikke Kongeløftet i dets udprægede Form, saaledes som det foreligger i Haandfæstningerne, men de Breve, som endnu ere bevarede om Tilblivelsen af den første Haandfæstning, viser os klart de Trin, hvorover Kongen er vandret, inden Haandfæstningen fremtraadte i sin endelige Skikkelse. Paa et Rigmøde i Vordingborg forhandlede de Store med Kong Erik Klipping om Reglerne for Styrelsen, og i et Brev af 19. Marts 1282 berettede Forsamlingen om hvad Kongen havde sagt Ja til: *thæt hauær konung iat riket, . . thæt hauær oc konung iat . . Tre Maaneder senere blev den virkelige Haandfæstning udstedt i Nyborg; i den henviser endog Kongen til, at han herved bekræfter sit tidligere Løfte: ordinavimus, sicut in concilio apud Worthingburgh de meliorum consilio promisimus.*

Saaledes udviser Rækken af de her behandlede Aktstykker paa klareste Maade den Udvikling, som Kongeløftet har gennemgaaet¹.

Ordet Haandfæstning i Betydningen af et af Kongen skriftligt udstedt Kongeløfte er vist første Gang benyttet af Erik Klipping i en Forordning af Mai 1284². Ordet har sin egen be-

¹ Holberg: Konge og Danehof 48.

² Art. 13 (V S. 29); *alle innæ oc allæ ætæ sculæ wære swo sum the waræ innæn konung Woldimars daghæ oc swo sum stær scriuæt innæn wart hand fæstæ, thær wi gauæ i Nyburgh undær the bæstæ mænz insighlæ thær i rikit waræ.*

tegnende Historie. Det er fra Nordtyskland vandret ind i Landet, men det trængte aldrig ind i de andre nordiske Riger¹. Dets plattyske Form² var *hantveste, hantvesteninge*; i Danmark blev den ældre Form »handfest« i det 14. Aarh. afløst af »handfestning«. I Ordets Hjemland forstodes derved et Aktstykke, der var udstedt i højtidelig Form eller som var udgaaet fra en Øvrighed eller fra højtstaaende Personer. En tilsvarende vid Betydning har Ordet ogsaa oprindeligt haft i Danmark, saaledes at til Eks. ogsaa Privilegier kunde gaa ind derunder³, men siden Valdemar Atterdags Tidsalder har det udelukkende Betydning af Tilsagn om forfatningsmæssig Styrelse.

Det Sprog, hvori Regeringens Breve udfærdigedes, var ordentligvis Latin, ganske særlig, naar de angik alle Landsdele og alle Undersaatter. Latin benyttedes i det Hele overalt, hvor det gjaldt om at fastslaa et Bud med juridisk Bestemthed. Saaledes er det betegnende, at for Thord Litle Landstingets Kendelser maatte iklæde sig latinsk Form, da de indgik i hans Samling. Imidlertid sørgede Regeringen for, at Bud, der henvendte sig til en større Almenhed, ogsaa blev kundgjorte i dansk Form, og enkelte Love eller vigtige Forordninger, der gjaldt en enkelt Landsdel, synes den at have ladet udgaa alene paa Dansk. De tre her omhandlede Aktstykker ere vist udgaaede paa Latin, selv om den ene af Formerne (I b) kun foreligger paa Dansk. I den senere Halvdel af Aarhundredet fulgte man den samme Fremgangsmaade. Brevet om Forhandlingerne i Vordingborg foreligger kun paa Dansk, men selve Haandfæstningen er paa Latin, dog ledsaget af en dansk Oversættelse; Latin vedblev at være Haandfæstningernes Sprog indtil Unionstiden.

Mærkeligt er, at saavel Haandfæstninger som kongelige Forordninger, hvor meget de end iøvrigt angaar samtlige Landsdele, udgaa i forskellig Affattelse for hvert enkelt af de tre

¹ Se Ordbøgerne af Schlyter, Söderwall, Storm & Hertzberg, (Fritzner har beslægtede Udtryk S. 722).

² Schiller & Lübben, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*. Jfr. Matzen: *Haandfæstninger* 1 ff.

³ 1304 art. 8 (V S. 43): *de literis et priuilegiis, que handfæst dicuntur*.

Lande. En Form kan have et afvigende Indhold i det for et andet Landskab udstedte Exemplar, Grupper af Bestemmelser kunne endog alene findes i den for et enkelt Landskab udgaaede Form, saaledes Art. 9—14 i Forordningen af 1284 for Jylland, i samme Forordning for Sjælland ere Art. 8, 10, 14—16 særegne for dette Land¹. Uligheden i den for de enkelte Landsdele gældende Møntordning maatte allerede gøre afvigende Bestemmelser nødvendige, men især har Forskelligheden i mange rets- lige og sociale Forhold medvirket hertil.

Det vil heraf ses, at selv om der indenfor Afskrifterne af et af de omhandlede Breve skulde findes Afvigelser, kan Grunden dertil være, at der til Forlæg er benyttet et for et andet Land udgaaet Brev.

I det foregaaende har jeg belyst, hvorledes flere af de Lovbud, som man har kaldt dunkle eller anset for stridende mod andre Oplysninger, i Virkeligheden stemme godt med Tidens Tilstande eller ere forklarlige efter de da raadende Anskuelser². Her skal endnu kun dvæles ved et af de Lovbud, som har vakt mest Anstød, nemlig den i Anordningens Art. 13 Kongen til- delte store Magt gennem de kongelige Breve³. Naar i en

¹ Holberg: Konge og Danehof 180 ff, 185.

² En Lov kan møde Kritik, og der kan gøres Forsøg paa at faa den om- stødt eller dens Gyldighed anfægtet, men derved er det ikke bevist, at den ikke oprindelig var givet paa lovmæssig Maade. Oplysende er i den Hen- seende en Tilføjeelse ved Forordning af 9. Oktober 1276 om Majestætsfor- brydelse. Ved dens Artikel 4 var bestemt, at Kongen skulde udnævne det Nævn paa 12 Mænd, som skulde sværge om den anklagedes Skyld; derom tilføjes saa: *quod autem supradictum est scilicet quod rex quasi actor nominaret purgatores supradictos, nullis placuit de regno exceptis paucis, qui tunc dicto concilio interfuerunt; sed affirmarunt quod reus debeat eos nominare* (Geh. Arch. Aarsb. V 16 og mine Rettelser efter Manu- scriptet i Tidsskr. f. Retsvidenskab 1891 S. 118). Forordningens Bestem- melse er imidlertid bleven anvendt i Processen mod Erik Klippings Mordere, hvorfor en Mand, der har staaet paa de anklagedes Parti, har forsøgt at hævde, at denne Bestemmelse ikke var lovmæssig vedtaget. Se Holberg: Konge og Danehof 260,265.

³ L. Holberg: Dansk Rigslovgivning 221 ff.

Retssag¹ den skyldige har nægtet at efterkomme de 3 mod ham udstedte kongelige Breve, skaffer Kongen Domhaveren Fyldestgørelse ved at bemægtige sig hans Modparts Løsøre; desuden bliver Følgen bl. a., at den ulydige, hvis han er Herremand (ikke derimod Bonden), for sin Trods skal betale 3 Mark for hvert af de kongelige Breve.

Nu maa det erindres, at Tidens Rettergang var ved at forlade det gamle Princip om at Parterne i en Retssag selv maatte hjælpe sig til at faa en falden Kendelse fyldestgjort. Dette kunde ske ved Nam, den hemmelige Bemægtigelse af den skyldiges Ejendele, eller ved at Modparten fik hans retslige Handleevne begrænset ved at han mistede sin Mandhelg eller endog gjordes fredløs, men begge Veje vare besværlige og lidet fyldestgørende. Der skete Klageren aabenbar Uret, og da det var Kongens Opgave at sørge for, at Retfærdighed raadede i Landet, maatte man betro Kongen at kunne gribe ind med stærk Magt. Deri laa imidlertid den Fare, at Kongen eller hans Embedsmænd blev vilkaarlige i Udøvelsen af deres Tvang, ligesom ogsaa at den ydede Hjælp krævedes for stærkt betalt².

Vi har Vidnesbyrd fra mange gamle Samfund om, i hvilken Grad Fyrsten betragtedes som Garant for Samfundsfreden, og der kan ikke være Tvivl om, at der til Gengæld tillagdes ham Ret til kraftig politimæssig Indgriben. Dette har saaledes sikkert været Tilfældet, naar der af Fyrsten — som i Normandiet paa Rollos Tid, i Slesvig under Knud Lavards Styrelse — gaves Tilsagn om at yde Erstatning for alt det stjaalne³. Naar efter den ældre Gulathingalov en Bøde ikke blev betalt, skulde Kon-

¹ L. Holberg (Kong Valdemars Lov 128) gør Indsigelse mod, at man har opfattet disse Breve alene som Led i en Proces. Kongen har sikkert ogsaa udenfor en saadan kunnet anvende Breve som Tvangsmiddel, men Texten i sin Helhed og særlig Ordet »causa« viser dog vist, at Artiklen tager Sigte paa en Form for Rettergang.

² Matzen: Retshistorie, Proces 126 f., 142 f. Holberg: Konge og Danehof 144.

³ Ogsaa andre Exempler paa en saadan Ordning er nævnte af Steenstrup: Normandiets Historie 246 f., Vidensk. Selskabs Skrifter 7. R. V 1 (1925).

gens Embedsmand betale den, og han var derefter berettiget til at tage det dobbelte Beløb i den domtes Bo¹.

Om Kampen for at begrænse paa rimelig Maade Kongernes Magt, uden at derved deres Evne til at skærme Samfundsfreden svækkedes, indeholde Haandfæstninger og Forordninger talrige Vidnesbyrd. Endnu i langt senere Tider var det erkendt, at trodsig Vægning ved at efterkomme et Kongebud udsatte den skyldige for at overgaa til Kongens Naade og Unaade.

Den Opfattelse er fra mange Sider gjort gældende, at samtlige de her omhandlede Aktstykker eller dog enkelte af dem kun er Udkast eller Forslag, udgaaede fra Private, medens de derimod ikke er endelig vedtagne Love². Man støtter dette paa formelle Mangler, som disse Breve formentlig frembyde, og endvidere derpaa at Indholdet af forskellige Artikler lyder saa usandsynligt, at man vanskeligt kan tænke sig dem godkendte; de maa alene skyldes en Enkeltmands djærve Synsmaade. Disse Paastande har jeg allerede imødegaaet. Men allerede Tanken om at man har villet opbevare Enkeltmænds Udkast, er lidet rimelig. Her foreligger ikke et enkelt Stykke Pergament eller Papir, men det saakaldte Udkast er, tillige med Ændringer i Rækkefølge, indført i Protokoller eller Bind, der ifølge deres øvrige Indhold klart nok var af Samleren bestemte til at optage gældende Ret eller Lovbestemmelser, der tidligere havde været i Brug.

Man vil ikke herimod kunne anføre, at der dog er bevaret mange Købstadlove fra Middelalderen, som efter almindelig Opfattelse anses for at være sammenskrevne af Privatmænd. Vi er her ved et Omraade af Samfundet, hvor privat Autonomi var godkendt i langt videre Udstrækning. Desuden er i disse Købstadlove af privat Oprindelse Bestemmelserne i væsentlig Grad direkte overført fra andre gældende Bylove, og har kun sjældnen Karakter af Enkeltmands Standpunkt og en individuel Opfattelse.

¹ Ældre Gul. Lov, Kap. 3 i. f. Norges gamle Love I 5. Jfr. Holberg: Dansk Rigslovgivning 225.

² Matzen i Hist. Tidsskr. 6. R. VI 708 ff.

Til Slutning skal endnu en Artikel omtales, som hidtil ikke har været berørt, nemlig den sidste Artikel af Anordningen fra 1241, saaledes som den findes i Ny kgl. Saml. 1311 d 4to. Efter at Brevet i 23 Artikler har talt Latin, lyder den 24. Artikel paa Dansk: *Een skipæn skal væræ ate(?) hafnæ oc fugertiugh*. Der er næppe Grund til at forkaste Artiklen som en vilkaarlig Tilføjelse, om den end ikke findes i det andet Haandskrift (det Arnamagnæanske), hvor Anordningen er optegnet. Tallet kunde maaske være blevet fastslaaet alene overfor en enkelt Landsdel, og Artiklen derfor kun være indgaaet i Udfærdigelsen for denne. I Aktstykket selv er jo udtalt en Beklagelse over, at Skipæn beskæres; der kan derfor have været Grund til ved et Lovbud at fastslaa, hvor mange Hafnæ der ordentligvis gik paa et Skipæn, ligesom maaske at forhøje Tallet ud over det sædvanlige. Læsningen af Talangivelsen frembyder nogen Vanskelighed (42?, 48?)¹, men Tallet er i hvert Fald højt, idet 40 Hafnæ ellers synes at være anset som Højdepunktet² og mange Skipæn er langt mindre.

¹ I Udgaven i Geh. Arch. Aarsbr. læses Tallet som: *ate (?)*. Dr. Ellen Jørgensen vilde være tilbøjelig til her at se et romersk Tretal, altsaa 43. Sv. Aakjær har paa et andet Sted i det samme Haandskrift fundet en Optegnelse: *item XLII hafne er en skibenn*, og han vilde ogsaa være tilbøjelig til at læse i Artikel 24: *two*. Hist. Tidsskr. 9. R. II 66 ff. K. V. Jordebog, udg. af Svend Aakjær 27. Festskrift for Kr. Erslev 12.

² Erslev: Valdemarernes Storhedstid 186, udtaler, at: efter Eriks Sjæll. Lov III 18, synes et lovligt Skib at være stillet af 40 Hafnæ, men dette vist ogsaa som et Maximum; i Kong Valdm. Jordebog er et Par Skipæn paa 42 Hafnæ anførte.